

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 5/2 2024

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

5/2-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гүўалық берилген.*

5/2-сан 2024 октябрь

Шөлкемлестіріушілер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Захия НАРИМБЕТОВА
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Сапардурды АБАЕВ	Сафо МАТЧОН
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Шукурулло МАРДОНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Абдулхамид МИРЗАЕВ
Мавлюда АЧИЛОВА	Камаладин МАТЯКУБОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Алима МАТКАРИМОВА
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Интизар АБДИРИМОВА	Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Раьно ОРИПОВА
Марифжон АХМЕДОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Умида БАҲАДИРОВА	Норим РАХМАНОВ
Фархад БАБАШЕВ	Мукаддас РАХМАНОВА
Ботир БОЙМЕТОВ	Дурдона РАХМАТУЛЛАЕВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Светлана СМІРНОВА (Москва, Россия)
Шахло БОТИРОВА	Феруза САПАЕВА
Комил ГУЛЯМОВ	Мухаббат САЛАЕВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Қаххор ТУРСУНОВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Дилдора ДАВРОНОВА	Нурзода ТОШЕВА
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Алишер ЖУМАНОВ	Тажибай УТЕБАЕВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Саодат ТОШТЕМИРОВА
Холбой ИБРАГИМОВ	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Шохида ИСТАМОВА	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Умида ИБРАГИМОВА	Амангелди КАМАЛОВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)	Ризамат ШОДИЕВ
Джавдод ПЎЛАТОВ	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Пердебай НАЖИМОВ	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Асқарбай НИЯЗОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Сабит НУРЖАНОВ	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
	Гулрухсор ЭРГАШЕВА
	Гавхар ЭШЧАНОВА
	Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ХЭМ ӘДЕБИЯТ

Alniyazov A.I. Ana tilinde ózinshe pikirlewdi rawajlandırıw máseleleri	8
Suyunov B.T. Lakunar birliklar tezaurusi	16
Shofqorov A.M. Kelishik kategoriyasining o'rganilish tarixiga doir	20
Xudaykulov Sh.U. Xorijiy til ta'limida kognitiv-kommunikativ yondashuv	26
Hafizova M.A. Tarjima va badiiy mahorat	34

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Abdullayeva M.R. Pedagogik yo'nalishdagi talabalarning huquqiy kompetensiyalari muhim xususiyatlari	41
Baxodirova U.B. Bo'lajak biologiya o'qituvchilarini tayyorlashda virtual ta'lim texnologiyalardan foydalanish muammolari	47
Shonazarova S.R. O'quv jarayonida falsafiy aksiologik yondashuvni takomillashtirishning pedagogik shart - sharoitlari	55
Sabirova O. Sh. Zamonaviy ta'limda sun'iy intellektdan foydalanish	61
Bozorov H.N. Nofizik ta'lim ta'lim yo'nalishlarining malakaviy tavsiflari tahlili, kasbiy kompetensiyalar tuzilmasi va ierarxiyasi	66
Nigmanova U.B. Bo'lg'usi o'qituvchilarda milliy o'zlikni anglash kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmini tadbiq etish yo'llari	72
Alimov M. Iqtidorli yoshlar-kelajagimiz poydevori	77
Qurbonova M.E., Abdulaxatova M.A. Pedagogik ta'lim innovatsion klasteri usulida talabalarga kimyo fanini o'qitishda o'quv faoliyatini tashkil etish va takomillashtirish masalalari	81
Qurbonova M.E., Abdulaxatova M.A. Klaster yondashuvi asosida bo'lajak kimyo fani o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish	85
Arslonova G.K. Individual ta'lim muhitida talabalarning kasbiy-ijodiy ko'nikmalarini rivojlantirishning zamonaviy texnologiyalari	90
Matkarimova M.K. Ingliz tili fanini o'qitishda o'quvchilarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish	96
Umirova N. J. Individual yondashuv asosida bo'lajak maktab o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish metodikasi	101
Эшанев Н.Ж. Замонавий инновацион таълим муҳитида мобил мутахассис тайёрлашнинг ижтимоий зарурат эканлиги илмий тадқиқотларда акс этиши	105
Sa'dullayeva M.H. Mukammal xotira va eslab qolish sirlari	114
Mirzakarimov X.Yu. Talabalarda vatanparvarlik fazilatini rivojlantirishning konseptual jihatlari	122
Eshnaev N.J. OTMlarda mobil mutaxassis tayyorlash va kasbiy yo'nalganlikning ilmiy tadqiqot natijalariga asoslanishi hamda samaradorligi	129
Dehqanova M.G'. Daktilema paydo bo'lishi va uning foydalanish turlari	135
Karatayeva L.U. Sharq mutafakkirlarining ta'lim-tarbiya borasidagi qarashlari	141
Yuldasheva S.M. Shaxsning kasbiy faoliyatida uchraydigan asosiy psixologik muammolar	150
Amangeldiyev S.N. O'smirlarda kuzatilayotgan irodasizlikni keltirib chiquvchi sabablar	156
Dilmurodova Z.D. Shaxsda qobiliyat rivojlanishining pedagogik-psixologik omillari	159
Ибадуллаева Ш.Н. Махсус педагогларни касбий фаолиятга тайёрлаш механизмларини такомиллаштириш ижтимоий-педагогик муаммо сифатида	162
Tojiboev M.N. Talabalar tafakkurini rivojlantirishda innovatsion yondashuv	168
Meyliyeva M.S. Tafakkurning innovatsion rivojlanishiga pedagogik hamda psixologik faktorlarning ta'siri	176
Mirzaraximova G.I. Nutq faoliyati va ularning xususiyatlari	179
Yunusova X.Sh. O'zbekiston respublikasida inkluziv ta'limni tadbiq qilish masalalari	185

TALABALAR TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUV

Tojiboev M.N.

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Psixologiya kafedrasi katta o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: texnologiya, fikrlash, tuzilma, munosabat, hodisa, tamoyil, tafakkur, dars.

Ключевые слова: технология, мышление, структура, отношение, явление, принцип, мышление, урок.

Key words: technology, thinking, structure, attitude, phenomenon, principle, thinking, lesson.

Резюме:

Inson tafakkuri - bu uning miyasining mahsuli va qobiliyati, aqliy operatsiyalar yordamida real voqelikni aks ettirish va idrok etish, tabiat, jamiyat va intellektual faoliyatning rivojlanish qonuniyatlarining mohiyatiga kirib borishdir. Maqolada inson ob'ektiv dunyoning qaysi sohasini bilishiga qarab, uning tafakkuri, undagi narsa va hodisalarning rivojlanish dialektikasining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirishi, ma'lum xususiyatlarga ega bo'lishi va shakllanishida fikrlash madaniyatining ahamiyati, shuningdek talabalarning pedagogik tafakkurini rivojlantirishga innovatsion yondashuvlarni qo'llash masalalari yoritilgan.

Резюме:

Мышление человека – это продукт и способность его мозга, с помощью мыслительных операций отражать и воспринимать реальную действительность, проникать в суть законов развития природы, общества и интеллектуальной деятельности. В статье в зависимости от того, какую область предметного мира знает человек, его мышление отражает особенности диалектики развития вещей и событий в нем, значение культуры мышления в приобретении и формировании определенных знаний. характеристики, а также инновационные подходы к развитию педагогического мышления студентов. Освещены вопросы реализации.

Summary:

Human thinking is the product and ability of his brain, to reflect and perceive real reality with the help of mental operations, to penetrate into the essence of the laws of development of nature, society and intellectual activity. In the article, depending on what area of the objective world a person knows, his thinking reflects the specific characteristics of the dialectic of development of things and events in it, the importance of the culture of thinking in the acquisition and formation of certain characteristics, as well as innovative approaches to the development of pedagogical thinking of students. The issues of implementation are covered.

Kirish. Fan va jamiyatning hozirgi rivojlanish davrida innovatsion ta'limni qo'llash haqida so'z borganda, oxirgi o'n yillikda bu yo'nalishda olib borilgan

yangi tadqiqotlar haqida gapirish maqsadga muvofiq, ular ushbu yondashuvni amalda qo'llash doirasini nazariy boyitadi va kengaytiradi.

Ta'lim maqsadiga o'qituvchi harakatlarining aniq algoritmi, metodlari, usullari, ta'lim vositalari mavjud bo'lganda erishiladi, ularning yordami bilan ta'lim natijasi olinishi kerak. Maqsadlarga erishish uchun ta'limga kompleks yondashuvni amaliyotda qo'llash muhimdir. Uning ma'nosi pedagogika fanida mavjud bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni qo'llashdir. Ular o'zaro bog'langan bo'lishi va biror ob'ektga biriktirilgan ma'lum bir mexanizmni tashkil qilishi kerak.

Inson tafakkuri - bu uning miyasining mahsuli va qobiliyati, aqliy operatsiyalar yordamida real voqelikni aks ettirish va idrok etish, tabiat, jamiyat va intellektual faoliyatning rivojlanish qonuniyatlarining mohiyatiga kirib borishdir. Bu insonning dunyoga munosabati, bilimi, o'zlashtirilishi, voqelikni o'zgartirishining asosidir. Inson ob'ektiv dunyoning qaysi sohasini bilishiga qarab, uning tafakkuri, undagi narsa va hodisalarning rivojlanish dialektikasining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi, ma'lum xususiyatlarga ega bo'ladi, muhim bir turga aylanadi va shakllanadi.

Talabalarning pedagogik tafakkurini rivojlantirish mulohaza yuritishda qayd etilgan o'z tajribasini rivojlantirish bilan bog'liq, u talabalarning o'quv faoliyati va ular shaxsiga pedagogik ta'sir ko'rsatishning tayyor usullarining asoslarini topish, yangi uslublar asoslarni qat'iy rasmiylashtirish va ularni texnologik shaklda ifodalash, shuningdek, muayyan pedagogik qarorlarni ma'lum bir vaqtda qabul qilish va hodisalarni oldindan ko'rish bilan bog'liq.

Tafakkur pedagogik faoliyatning turli qismlariga kiradi, shuning uchun uning mazmuni talabning harakati va in'ikosiga aylanadi. Pedagogik tafakkurning xilma-xilligi o'qituvchidan ma'lum mahorat va madaniyatni talab qiladi.

Pedagogik tafakkur madaniyati o'qituvchining o'z fikrlash jarayonlari haqida fikr yuritishi, tanqidiy fikr yuritishi va rasmiylashtirilgan tafakkurni loyihalashtirishida namoyon bo'ladi. Fikrlash madaniyati mutaxassisning kasbiy fikrlash uslubi orqali amalga oshiriladi, bu stereotipik tuzilma bo'lib, nihoyatda sekin va katta qiyinchilik bilan o'zgaradi. Bu o'qituvchining ishida "ta'lim-tarbiya" munosabatlari tizimidagi to'siqlar hodisalarining namoyon bo'lishi tufayli yuzaga keladi (Yu.V.Senko). Ushbu to'siqlar ta'limni insonparvarlashtirish va zamonaviy pedagogik tafakkur tamoyillari: tushunish, dialogiklik, refleksivlik, metaforani amalga oshirishni rad etish sifatida paydo bo'ladi.

Bunday to'siqlarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- o'qituvchining pedagog uchun qat'iy munosabat kuchiga ega bo'lgan pedagogik hodisalarning aniq ta'riflariga moyilligi;

- "o'rganish" va "o'qitish" tushunchalarining mazmunli tomonlarini aniqlash asosida talabalar qiyofasi, ularning haqiqiy ta'lim imkoniyatlarini birlashtirish.

Bular:

- o'qituvchining amaliy faoliyatida mavjudlik va rivojlantiruvchi ta'lim tamoyillari bilan o'quv materiali tarkibidagi metodologik komponent o'rtasida hech qanday bog'liqlik yo'qligiga;

- o'qituvchi tomonidan yaratilgan bo'lajak mutaxassisning kasbiy modelida uning kasbiy faoliyatining me'yoriy - qiymat tuzilishiga qo'yiladigan talablarning yo'qligiga;

- o'qituvchi faoliyatining bir tomonlamaligi va parchalanishiga olib keladi, bu ba'zan unga butun pedagogik jamoaning birgalikdagi faoliyati zarurligini tushunishga imkon bermaydi;

- o'qituvchining turli tushunchalarni texnologiyalar yig'indisi sifatida tushunishga olib keladi.

O'qituvchi uchun didaktik qonuniyatlar uni metodik tavsiyalarni asoslash mantig'iga kirmasdan amalga oshirishga majbur qiladi.

Metod. Pedagogik faoliyatning real sharoitida tafakkur paydo bo'lishining to'rtta motivi aniqlangan, ular ma'lum darajada ijodkorlikka ta'sir qiladi (O.M.Krasnoryadseva).

1. Tafakkur nima sodir bo'layotganining sabablarini aniqlash va muammo, muvaffaqiyatsizlik yoki qiyinchiliklar yuzaga kelsa, o'qitish faoliyatini ko'zda tutilgan yo'nalishga qaytarish uchun paydo bo'ladi. O'qituvchi dars rejasida aks ettirilgan narsaga qaytishga, darsning rejalashtirilgan yo'nalishini tiklashga intiladi.

2. Motiv o'qituvchining pedagogik monotonlik holatidan chiqish istagi bo'lishi mumkin. Monotonlikdan chiqish o'qituvchining "dunyoning kasbiy qiyofasi", o'quv materialining xususiyatlari yoki talabalarining tayyorgarlik darajasi haqidagi tasavvuriga asoslanadi.

3. O'qituvchining axloqiy va kasbiy qadriyatlari ijodiy fikrlash motiviga aylanadi. Bunday holda, bu qadriyatlar o'qituvchining va uning talabalarining kasbiy o'zini o'zi rivojlantirish imkoniyati rolini o'ynaydi.

4. Motiv - bu o'qituvchi tomonidan o'zi tomonidan shakllantirilmagan, ammo shu o'qituvchi tomonidan bajarilishini talab qiladigan vazifani qabul qilish zaruratidir. Masalan, pedagogik kengash yoki fan kafedralarida pedagogik jamoa oldiga qo'yilgan vazifalar bo'lishi mumkin.

Tafakkur yetukligi haqida gapirganda, o'qituvchi madaniyati va mahoratining muhim ko'rsatkichi bo'lgan ilmiy tafakkur uslubining xususiyatlarini aniqlash zarur:

- tizimli fikrlash - hodisalarni ko'p o'lchovli tarzda qamrab olish, ularning quyi tizimlardagi o'zaro bog'liq komponentlari majmualarini aniqlash, muammolarni hal qilish uchun keng bilim olish qobiliyati;

- tafakkurning determinizmi - sabab-oqibat munosabatlarini o'rnatish, pedagogik tizimdagi hodisalar o'rtasidagi bog'liqlikni anglash qobiliyati;

- fikrlash ehtimoli - ta'lim jarayonini rivojlantirishning mumkin bo'lgan yo'llarini, shaxslar, guruhlar va jamoalarning harakatlarini aniqlash va bashorat qilish qobiliyati;

- fikrlashning konkretligi - nazariyaning umumiy qoidalarini joriy fakt va vaziyatlarni tushuntirish, ularni tahlil qilish va tezkor xulosalar chiqarish uchun uzatish (foydalanish) qobiliyati;

- istiqbolli fikrlash - voqealar istiqbolini ko'rish, "yaqin rivojlanish zonasi"ni modellashtirish qobiliyati;

- iqtisodiy fikrlash - eng kam kuch va vaqt, muammolarni hal qilishning eng qisqa usullarini talab qiladigan yo'lni tanlash qobiliyati;

- fikrlashning refleksivligi - o'z faoliyatini tashqi tomondan, xuddi talabalarning ko'zlari bilan baholash qobiliyati;

- evristik fikrlash - gipotezalarni shakllantirish va sinab ko'rish, turli mezonlar asosida muqobillarni filtrlash, ma'lumot yaratish, xulosalar chiqarish qobiliyati (L.F.Spirin).

Natijalar va muhokamalar. Pedagogik tafakkurning muhim xususiyatlarini tavsiflash asosida shuni ta'kidlash kerakki, u kasbiy pedagogik faoliyatni tushunishga yordam beradi, uni ijodkorlik darajasiga ko'tarishga imkon beradi, paydo bo'lgan atipik pedagogik vaziyatlarning oldini oladi va bartaraf etadi, shuningdek, pedagogik faoliyatni rag'batlantiradi.

Talabalarning pedagogik tafakkurini rivojlantirishga innovatsion yondashuvlarni qo'llashda pedagogik texnologiyalarni qo'llash maqsadga muvofiq. Ta'limdagi zamonaviy innovatsiyalar qarama-qarshiliklarining mohiyatini tushunish uchun, eng avvalo, bizning davrimizda ta'lim institutlarini isloh qilishga turtki bo'lgan ijtimoiy motivlarning mohiyatini aniqlab olish uchun kerak. Motivlarning birinchisi - maktabning rivojlanish sur'atlari bilan jamiyat taraqqiyoti sur'atlari o'rtasidagi nomuvofiqlikdir. 20-asrning oxiriga kelib, sanoat va axborot inqilobi natijasida bu tafovut keskin oshdi. Boshqacha aytganda, 20-asr texnikasi va g'oyalari bilan 21 asr boshida maktab bolalarini hayotga tayyorlab bo'lmaydi. U jamiyatda o'zining shakllantiruvchi rolini

o‘ynamaydi. Ba’zi holatda, u talabalarni hayotga emas, balki imtihonlarga tayyorlaydi.

Ta’lim sohasidagi islohotlarning ikkinchi, uncha kuchli bo‘lmagan ijtimoiy motivi nafaqat sur’atlarning nomutanosibliigi, balki ijtimoiy taraqqiyotning mohiyatini tubdan o‘zgartirishdir. Ijtimoiy va ilmiy-texnik inqiloblar bilan birga insoniyat jamiyati «tezkor» taraqqiyot davriga kirdi. Ijtimoiy tizimlar raqobati va axborot inqilobi iqtisodiy mexanizmning o‘ta tez ishlashi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratdi.

Shunday qilib, “tezkor” rivojlanish jamiyati “yangi” odamlarga, ijtimoiy hayotning barcha sohaları rivojlanishining jadallashuviga javob berishga qodir bo‘lgan “yangi” ta’lim tizimiga ehtiyojni keltirib chiqaradi. Ta’lim tizimidagi innovatsion jarayonlar ana shu ijtimoiy talablarga ozmi-ko‘pmi ongli javob beradi.

“Innovatsiya” (yangilik kiritish) tushunchasining o‘zi birinchi marta 19-asrda madaniyatshunoslarning ilmiy izlanishlarida paydo bo‘lgan va bir madaniyatning ayrim elementlarini boshqasiga kiritishni bildirgan. Pedagogik innovatsion jarayonlar 50-yillarning oxiridan boshlab ta’lim tizimini isloh qilish an’alarining paydo bo‘lishi bilan G‘arb olimlari S.Frene va R.Galya, guruhda ishlash metodi R.Kuzin (Fransiya); shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, “Iste’dodlarni izlash” dasturi (AQSh), Valdorf maktablari, M. Montessorining “Bolalar uyi” va boshqalarning maxsus tadqiqot ob’ektiga aylandi.

Ta’limdagi innovatsion jarayonlar aynan 60-80-yillarda keng rivojlangan. Maktab ta’limining yangi islohotlari, vositalari va mazmunini izlash bilan bog‘liq ommaviy harakat maktab o‘quvchilarining intellektual va axloqiy rivojlanishini boshqarish usullari haqidagi g‘oyalarni kengaytirdi. Mualliflik o‘quv dasturlarining paydo bo‘lishi, ularda ijodkorlarning yuksak kasbiy madaniyati va ma’naviy intilishlari ifodalanganligi maktabda ta’lim mazmunini belgilab beruvchi an’anaviy tuzumni buzishning muhim asoratiga aylandi. Rassomlar va musiqachilar tomonidan ishlab chiqilgan dasturlar: (B.M.Nemenskiy, D.D.Kabalevskiy), faylasuflar (V.S.Bibler, G.S.Batishev), yozuvchilar va matematiklar (E.N.Ilin, P.M.Erdniev va boshqalar) o‘quv dasturlari mazmunini butun zamonaviy madaniyat miqyosi bilan bog‘liq holda qayta ko‘rib chiqish kabi yangi g‘oyalarning kirib borishi uchun kanal bo‘lgan. Innovatsiyalar nafaqat o‘quv faoliyatini, balki bolalarning darsdan tashqari vaqtini ham qamrab oldi. Madaniy va ishlab chiqarish loyihalari (tiklash, xayriya, ekologiya, tarixiy-ma’rifiy turizm, shaxslararo muloqot) bilan birlashtirilgan bolalar va kattalarning birgalikdagi hayotining turli tashkiliy shakllari aniqlangan. Yopiq bolalar muassasalari - mehribonlik uylari,

imkoniyati cheklangan bolalar internatlarini insonparvarlashtirishga qaratilgan harakatlarning innovatsion shakllari ishlay boshladi. Turli ko‘rinishdagi hissiy va aqliy nuqsonlari bo‘lgan bolalarni tarbiyalashga bo‘lgan separatizm munosabatlari buzila boshladi, oddiy bolalar muhitiga aralashgan bunday bolalarning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun yangi tajribalar paydo bo‘ldi.

Islohotlar amaliyoti innovatsion jarayonlarni rivojlantirishga bo‘lgan mavjud ehtiyoj va o‘qituvchilarning ularni amalga oshirishga tayyorligi o‘rtasidagi jiddiy qarama-qarshiligiga duch keldi. Bunda birinchi navbatda, bizning nuqtai nazarimizga ko‘ra, “yangi”, “yangilik”, “yangilik kiritish”, “innovatsion jarayon”, “innovatsion faoliyat” tushunchalarini erkin yo‘naltirish kerak.

Talabalarning pedagogik tafakkurini rivojlantirishga innovatsion yondashuv doirasida shaxsning individual ijodiy hissasi, shaxsiy tashabbusi, o‘zini o‘zi rivojlantirish erkinligi huquqi amalga oshiriladi.

Ko‘rinib turibdiki, zamonaviy psixologiya va pedagogikada ham innovatsion ta‘limning turli modellari mavjud, ammo ta‘lim jarayonidagi innovatsion strategiyasining asosiy xususiyati shaxsni rivojlantirishdir. Bunday modellarning asosini o‘qituvchi va talabalarning birgalikdagi ijodiy faoliyati tamoyili tashkil etadi, u rivojlanishning ikkita sharti bo‘yicha amalga oshiriladi: a) talabaning faoliyati; b) uning o‘qituvchi bilan hamkorligi. Ta‘lim kelajakka tayyorlikni oshirish, kutishni shakllantirish bilan bog‘liq ijodiy muammolarni hal qilish orqali amalga oshiriladi.

Demak, innovatsiyalar yuqori darajadagi sifatga erishishga imkon beruvchi prinsipial jihatdan yangi faoliyat shakllaridir.

Talabalarning pedagogik tafakkurini rivojlantirishga innovatsion yondashuv agar yangilanishning yaxlit nazariy, texnologik konsepsiyasi bo‘lsa, ijodkor, sog‘lom, yuksak ma‘lumotli shaxsni rivojlantirish uchun asos bo‘ladi.

An‘anaviy ta‘limdan innovatsion ta‘limga o‘tish o‘qituvchilar va o‘qituvchilarning talabalar bilan munosabatlarini demokratlashtirishga, ta‘lim sharoitida “o‘qituvchi – talaba” ijtimoiy rollarining qat‘iy birlashuvidan voz kechishga, hamkorlikning (avtoritar boshqaruvdan – hamkorlikdagi faoliyatga o‘tish; reproduktiv ta‘lim vazifalaridan - samarali va ijodiy aqliy faoliyatga yo‘naltirish) yangi ijtimoiy pozitsiyalarini qabul qilishga tayyorligi muammosini kuchaytiradi. O‘qituvchining ijodiy qobiliyati va kasbiy mahorati yuqori bo‘lgan taqdirda ham, shaxsiy munosabatni o‘zgartirish, talabalar bilan munosabatlarni va muloqotni demokratlashtirish usullarini o‘zlashtirish qiyin vazifadir.

Xulosa.Ijodiy tafakkur, hamkorlik, muloqot madaniyati va faoliyat madaniyati, o‘z-o‘zini anglash qobiliyati va talabaning o‘zini o‘zi anglashiga

bo'lgan ehtiyoj, kasbiy kompetentlik - bu o'qituvchining innovatsion maktabda kasbiy faoliyatining asosidir.

Bularning barchasi ta'limni innovatsion o'zgartirishda ta'lim-tarbiya jarayonining vazifalari o'zaro boyitish, bir-birini hurmat qilish, o'qituvchilar, talabalar, ota-onalar, ma'muriyatning hamkorligi tamoyillari asosida kompleks tarzda hal qilinadigan innovatsion ta'lim maydonini yaratish kerakligini bildiradi. Shuningdek, bolalarni shaxsning o'zini o'zi boshqarish amaliyotiga (ularning his-tuyg'ularini, sezgilarini, muloqotlarini, xatti-harakatlarini va o'z "Men"ini loyihalash usullarini boshqarish) kiritadigan ta'limning maxsus mazmunini o'ylash va ajratib ko'rsatish muhimdir.

Bundan tashqari, talabalarning pedagogik tafakkurini rivojlantirishga innovatsion yondashuv ilg'or texnologiyalarni rivojlantirish, maqsad va strategiyani isloh qilish, joriy qilingan innovatsiyalarni tahlil qilish va baholash, ularni ishlab chiqish va qo'llash uchun shart-sharoitlar yaratishni aniq bilishni ta'minlaydigan yana bir jihati – boshqaruv madaniyati va demokratlashuvini alohida ta'kidlash lozim.

Talabalarning pedagogik tafakkurini rivojlantirishga innovatsion yondashuvning asosiy yo'nalishlari:

- maktabning ta'lim sohasini rivojlantirish;
- ilmiy-metodik ishlar;
- ta'limning uzluksizligi va izchilligi (ta'limning 1 va 2 bosqichlari);
- tilshunoslik, modulli ta'lim;
- universitet bosqichlari, "iqtidorli bolalar" va ixtisoslashtirilgan maktablar;
- integratsiya;
- tuzatuvchi-rivojlantiruvchi ta'lim;
- ekologik ta'lim va tarbiya;
- maktab televideniyasi;
- harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi;
- qobiliyat va iste'dodlarni rivojlantirish;
- talabalar va o'qituvchilar salomatligi;
- psixologik-pedagogik diagnostika;
- "Men-odam", "Men-shaxs" tarbiyaviy dasturi orqali tarbiya ishini birgalikda boshqarish va o'zini o'zi boshqarish.

Ta'lim sohasining rivojlanishini ta'minlaydigan prognoz qilingan pedagogik shartlarning samaradorligi quyidagi mezonlar bo'yicha nazorat qilindi:

- bolaning sog'lig'i (kompleks tibbiy diagnostika);
- jismoniy rivojlanish darajasi;
- bolaning ruhiy holati;

- o'rganish motivatsiyasi;
- ta'lim darajasi;
- shaxsning rivojlanish dinamikasi;
- ijodiy laboratoriya va guruhlarda ishtirok etishi;
- faollik va o'z-o'zini baholash;
- ta'lim samaradorligi;
- o'quv dasturlari va o'qituvchilar faoliyatini ilmiy ekspertizadan o'tkazish;
- o'qituvchining ilmiy va innovatsion ishining sifati.

Ma'lumotlarning qiyosiy tahlili o'zlashtirish samaradorligi dinamikasini, integratsiyalashgan, tezlashtirilgan, modulli, shaxsga yo'naltirilgan, rivojlantiruvchi ta'limning jismoniy va ruhiy salomatlik holatiga ta'sirini, tabaqalashtirish asosida intellektual rivojlanish darajasining hissiy holati, maktab intererining o'rni, maktab o'quvchilarini yangi ta'lim sharoitlariga moslashtirishdagi muloqot uslubi, sog'lomlashtirish-davolash va profilaktika choralarining samaradorligi va boshqalar asosida sinflarni birlashtirishning ta'sirini aniqlash imkonini berdi.

Ta'limning yangi muammolari: insonparvarlashtirish, tabaqalash, individuallashtirish, integratsiyani amalga oshirish sharoitida talabalarning shaxs va uning rivojlanishidagi asosiy ahamiyatga ega bo'lgan ta'lim modelini yaratish zarurati dolzarb bo'lib qoldi.

O'qituvchilar jamoasining ijodiy imkoniyatlarini har tomonlama tahlil qilish, ta'lim mazmunini yangilash yo'nalishlari: bilimlarning yaxlitligini nazarda tutadigan rivojlantiruvchi ta'lim tizimini yaratish, fanlarni chuqur o'rganish, fanlararo aloqalarni o'rnatish, integratsiya, modulli ta'lim, erta mutaxassislik sinflari orqali dunyoqarashning yaxlit tasvirini aniqlashga imkon berdi.

Adabiyotlar:

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: O'zbekiston, 2017. – 488 b.
2. Normadovich, Tojiboyev Marat. "A model for designing individual educational trajectories of students-future teachers of school organizations." *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence* 2.5 (2023): 548-554.
3. Тожибоев Марат Нормадович. "Талабаларнинг педагогик тафаккурини ривожлантиришга инновацион ёндашув" *Science and innovation*, vol. 2, no. Special Issue 10, 2023, pp. 147-153. doi:10.5281/zenodo.10035426.
4. Djuraev R.X. Ta'limda interfaol texnologiyalar. Sano-standart, – T., 2010.- 87 b.
5. Ibragimov X., Abdullaeva Sh. Pedagogika. O'quv qo'llanma. –T., Fan, 2004. -182 b.
6. Кабалевский Д.Б. Сила искусства. - М.: Мол. гвардия, 1984. - 142 с.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ХӘМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИҰ»**

№ 5/2

Нөкис — 2024

Басып шығыуға жууапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшесі №54

Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34

e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,

mugallim-pednauk@umail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жууап қайтарылмайды, журналда жәрияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Муғаллим хәм үзликсиз билимлендириу» журналынан алынды, деп көрсетилиуи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыуатларға автор жууапкер.

Оригинал-макеттен басыуға рухсат етилди 09.10.2024. Форматы 70x100¹/₈

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нұсқасы _____ Буйыртпа №

